

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

КОКОЛ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ
СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сім'я завжди була і залишається ключовою та невід'ємною цінністю у житті людини. Сім'я виступає головним осередком суспільства, відіграючи надзвичайну роль у його життєдіяльності - через фізичну й соціокультурну зміну поколінь забезпечує можливість існування суспільства. Благополуччя сім'ї, зміцнення і розвиток сімейного способу життя – основна мета сімейної політики.

На сучасному етапі суспільного розвитку змінюються життєві пріоритети, у тому числі і система сімейних цінностей. Ці зміни одні вчені називають кризою сімейних цінностей, інші трансформацією інституту сім'ї, але очевидно, що відбувається пристосування сім'ї до нових умов і загострюється суперечність між сімейними й позасімейними цінностями. У цих умовах виникла необхідність у консолідації зусиль суспільства й держави щодо постійного провадження сімейної політики – з відродження рівноправного становища інституту сім'ї серед усіх соціальних інститутів, соціального заохочення материнства і батьківства, сім'ї з обома батьками та кількома дітьми.

Державна сімейна політика як складова всієї соціальної політики України та пріоритетний напрям діяльності уряду нашої держави має здійснюватися цілеспрямовано, виважено, відповідно до передових європейських стандартів та з використанням позитивного європейського і світового досвіду у цій сфері. Механізми державного управління у сфері сімейної політики на сьогодні повинні бути спрямовані на забезпечення підготовленості молоді до подружнього життя та підвищення рівня культури громадян у питаннях збереження здоров'я, планування та розвитку сім'ї. Саме тому сьогодні актуальним є дослідження механізмів державного регулювання сфери сімейних відносин.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є аналіз механізмів державного регулювання сфери сімейних відносин.

З огляду на поставлену мету визначені такі дослідницькі **завдання**:

- з'ясувати стан наукової розробки досліджуваної проблеми;
- розкрити засади, принципи та напрями державного регулювання в сфері сімейних відносин;
- дослідити концепції державного регулювання сфери сімейної політики в країнах Європейського Союзу;
- охарактеризувати організаційно-правовий механізм державного регулювання сфери сімейних відносин;
- визначити проблеми та виокремити напрями вдосконалення механізмів державного регулювання в сфері сімейних відносин в Україні.

Об'єктом дослідження є державне регулювання сфери сімейних відносин.

Предметом дослідження є механізми державного регулювання сфери сімейних відносин.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використано сукупність методів наукового пізнання. Так, порівняльний метод використовується при дослідженні концепцій державного регулювання сфери сімейної політики в країнах Європейського Союзу. Методи системного та структурного аналізу були використані при дослідженні сутності, принципів та напрямів державного регулювання в сфері сімейних відносин. Історичний метод дав можливість відстежити певні зміни та вдосконалення законодавчої бази, на основі якої здійснюється державна сімейна політика.

Системний підхід є методологічною основою всієї роботи й використовується для вирішення більшості завдань дослідження. Зокрема, з позицій системного підходу розглянуто організаційно-правовий механізм державного регулювання сфери сімейних відносин. Для аналізу законодавчих актів та нормативних документів використовувався системно-аналітичний метод.

Слід зазначити, що в роботі широко використовується комплексний підхід до методології дослідження, коли методи, які застосовуються, доповнюють один одного, дозволяють розглядати досліджувані процеси і явища в їх єдності й різноманітності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в даній роботі цілісно виконано комплексне дослідження механізмів державного регулювання сфери сімейних відносин.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у тому, що:

- уточнено поняття «державна сімейна політика», під яким варто цілісну систему заходів соціального, економічного, правового, організаційного характеру, спрямованих на підвищення ефективності функціонування соціального інституту сім'ї загалом, а також на покращення життєдіяльності окремих сімей;

- запропоновано напрям вдосконалення нормативно-правового механізму забезпечення системи надання соціальних послуг шляхом удосконалення законодавства та проведенням просвітницької роботи серед населення щодо цінності сім'ї.

- запропоновано залучити ЗМІ до широкомасштабної кампанії щодо пропаганди традиційних сімейних цінностей та піднесення іміджу сім'ї, її важливої і виключної ролі в житті людини, суспільства і держави, збереження сімейних цінностей у суспільстві, що сприятимуть зміні дітородних орієнтацій населення в бік дводітної сім'ї.

Практичне значення одержаних результатів. Положення і висновки дослідження можуть бути використані в практичній діяльності органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх керівниками, у навчальному процесі при підготовці студентів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», сприятимуть удосконаленню державного регулювання сфери сімейних відносин.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, що мають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (85 - найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 100 – сторінок, з яких 85- – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У **першому розділі «Теоретичні основи дослідження механізмів державного регулювання сфери сімейних відносин»** охарактеризовано стан досліджень теорії та практики державного регулювання в сфері сімейних відносин, розкрито засади, принципи та напрями державного регулювання в сфері сімейних відносин, а також досліджено концепції державного регулювання сфери сімейної політики в країнах Європейського Союзу.

Підрозділ 1.1. «Стан досліджень теорії та практики державного регулювання в сфері сімейних відносин» присвячений аналізу стану наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці.

Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми показав, що в сучасній науці питання теорії та практики державного регулювання в сфері сімейних відносин розкрито досить ґрунтовно. Однак, комплексних досліджень, в яких би було розкрито механізми державного регулювання сфери сімейних відносин практично не має.

У підрозділі 1.2. «*Засади, принципи та напрями державного регулювання сфери сімейних відносин*» розкрито ключові принципи та напрями державного регулювання сфери сімейних відносин.

З'ясовано, що державна сімейна політика є важливим політичним інструментом впливу на забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішу реалізацію сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення значення сім'ї як основи суспільства, укріплення і розвиток соціального інституту сім'ї в

цілому. В цілому державну сімейну політику можна визначити як заходи держави та інших суб'єктів політики, спрямовані на утвердження чи зміну сімейних відносин, сім'ї як соціального феномену і які обумовлені політичною ідеологією щодо сімейних цінностей. В свою чергу, сімейна політика соціальної держави – це політика, спрямована на створення необхідних умов для успішного функціонування сім'ї, добробут, укріплення і розвиток сім'ї як важливого соціального інституту суспільства та основи стабільності політичної системи.

У підрозділі 1.3. *«Концепції державного регулювання сфери сімейної політики в країнах Європейського Союзу»* розкрито особливості державного регулювання сфери сімейної політики у країнах-членах ЄС.

Незважаючи на досягнутий країнами Європейського Союзу консенсус у принципових підходах до формування сімейної політики, існують суттєві відмінності щодо її реалізації в окремих країнах. Кожна країна ЄС самостійно визначає ті напрями сімейної політики, які необхідно підтримувати фінансово.

Кожна країна Європейського Союзу самостійно виробляє основи сімейної політики. Однак, всі країни ЄС використовують інструмент фінансової підтримки інституту сім'ї. Грошові виплати багатодітним родинам, допомога при народженні та вихованні дитини є основою сімейної політики для більшості країн ЄС. Значну частину державної підтримки сімей з дітьми в європейських країнах складають податкові пільги, знижки та кредити.

У другому розділі **«Організаційно-правові засади державного регулювання в сфері сімейних відносин»** проаналізовано структуру і функції органів управління в сфері державної сімейної політики та розкрито особливості нормативно-правового забезпечення державного регулювання в сфері сімейних відносин.

У підрозділі 2.1. *«Структура і функції органів управління в сфері державної сімейної політики»* встановлено, що значну частину управлінських функцій щодо забезпечення сімейної політики законодавчо покладено на: Міністерство соціальної політики України (реалізація державної політики у сфері соціального захисту, соціального страхування та соціального обслуговування населення, соціальна робота з сім'ями); Міністерство освіти і науки України (реалізація державної політики у сфері дошкільної освіти); Міністерство охорони здоров'я України (реалізація державної політики у сфері планування сім'ї, охорони здоров'я матері та дитини); Міністерство юстиції України (реалізація державної політики у сфері правового регулювання відносин у сім'ї); Міністерство внутрішніх справ (участь у реалізації державної політики щодо попередження насильства в сім'ї). Більшість міністерств і відомств в Україні не проводять системної роботи в цій галузі, не розробляють відповідні програми підтримки та зміцнення сімейної політики, обмежуються лише деякими заходами, не виконують своїх функцій як суб'єкти сімейної політики.

У підрозділі 2.2. *«Нормативно-правові основи державного регулювання в сфері сімейних відносин»* висвітлено особливості законодавчого регулювання державної сімейної політики в Україні.

З'ясовано, що основи формування та пріоритети державної сімейної політики визначені в першу чергу в Конституції України, у визнаному нашою державою міжнародному законодавстві, і таких нормативних актах, як Сімейний Кодекс України, прийнятий 10 січня 2002 р.; Закон України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства»; Постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р. «Про Концепцію державної сімейної політики»; Закон України від 21 листопада 1992 р. «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»; Закон України 13 січня 2005 р. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; Постанова Кабінету міністрів України від 30 травня 2018 р. «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» тощо.

У третьому розділі «Вдосконалення механізмів державного регулювання в сфері сімейних відносин в Україні» розкрито основні проблеми державної політики щодо матеріальної та соціальної підтримки сімей в Україні, висвітлено особливості державної підтримки сімей з низькими доходами та виокремлено напрями вдосконалення державної сімейної політики в умовах суспільних трансформацій.

У підрозділі 3.1. «Основні проблеми державної політики щодо матеріальної та соціальної підтримки сімей в Україні» виявлено, що в Україні існує низка проблем державної політики щодо матеріальної та соціальної підтримки сімей. Зокрема, матеріальна підтримка сімей є незадовільною, присутні прогалини у законодавстві, що регулює сімейну політику в нашій державі тощо.

Зроблено висновок, що державна сімейна політика в Україні має низку недоліків, які можна класифікувати за напрями: прогалини нормативно-правового та організаційного характеру, погане фінансування сімейної політики, практично відсутність просвітницької роботи щодо цінності сім'ї

У підрозділі 3.2. «Державна підтримка сімей з низькими доходами» доведено, що держава намагається допомагати малозабезпеченим родинам. Є окремі нормативно-правові акти, що регулюють цей аспект. Однак, є й недоліки надання цієї допомоги. Зокрема, це невеликий розмір допомоги, а по-друге – поганий контроль органів влади за тим, кому надається допомога. Проблемами малозабезпечених сімей опікуються державні соціальні інспектори і комісії, створені при райдержадміністраціях, але вони обмежені в повноваженнях з розгляду справ, за якими допомога призначається на загальних засадах і позбавлені стимулів відмовляти в наданні допомоги у спірних випадках.

Підрозділ 3.3. «Напрями вдосконалення державної сімейної політики в умовах суспільних трансформацій» присвячено розкриттю ключових шляхів розвитку та вдосконалення державної сімейної політики в Україні. Доведено, що сьогодні необхідно вдосконалити національне законодавство щодо захисту сім'ї, удосконалити роботу окремих державних органів влади, що опікуються реалізацією завдань підтримки сім'ї, поліпшити соціально-економічні умови життя сім'ї шляхом доповнення системи державних допомог засобами, що спрямовані на підвищення рівня добробуту сімей, покращити житлові умови і забезпечити можливості збалансованого поєднання професійної діяльності з процесом виховання дітей, формування суспільної думки щодо важливості й значущості сім'ї шляхом розвитку соціальної реклами про сімейної спрямованості.

ВИСНОВКИ

У **висновках** узагальнено головні результати магістерського дослідження.

На підставі здійсненого дослідження сформульовано такі основні висновки і рекомендації.

1. Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми показав, що в сучасній науці питання теорії та практики державного регулювання в сфері сімейних відносин розкрито досить ґрунтовно. Зважаючи на значний доробок вітчизняних і зарубіжних науковців у царині регулювання сімейної політики і беручи до уваги досягнення вчених у визначенні теоретичних і прикладних питань державного впливу на функціонування й розвиток інституту сім'ї, необхідно визнати недостатню розробленість проблематики пошуку шляхів посилення державної підтримки сім'ї.

2. Державну сімейну політику можна визначити як заходи держави та інших суб'єктів політики, спрямовані на утвердження чи зміну сімейних відносин, сім'ї як соціального феномену і які обумовлені політичною ідеологією щодо сімейних цінностей. Ключовими принципами державної сімейної політики виступають суверенітет і автономія сім'ї у прийнятті рішень щодо свого розвитку, диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї, паритетна рівновага та партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життя, соціальне партнерство сім'ї

та держави, пріоритетність інтересів кожної дитини незалежно від того, в якій сім'ї вона виховується, наступність поколінь.

Механізми державного регулювання сфери сімейних відносин – це способи розв'язання суперечностей, притаманних сфері сімейної політики, послідовна реалізація дій, що базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних форм і методів управління.

До основних механізмів державної підтримки сім'ї відповідно до сучасної демографічної ситуації віднесено організаційно-правовий, соціально-економічний, інформаційно-мотиваційний і медико-соціальний, застосування яких дозволить забезпечити сім'ю належними умовами для розвитку з метою подолання депопуляційних процесів за рахунок підвищення показників народжуваності.

3. Кожна країна Європейського Союзу самостійно виробляє основи сімейної політики. Однак, всі країни ЄС використовують інструмент фінансової підтримки інституту сім'ї. Грошові виплати багатодітним родинам, допомога при народженні та вихованні дитини є основою сімейної політики для більшості країн ЄС. Значну частину державної підтримки сімей з дітьми в європейських країнах складають податкові пільги, знижки та кредити. Загалом, можна виокремити такі три ключових аспекти сімейної політики країн ЄС: благополуччя дітей; гендерна рівність; балансування роботи і сімейного життя. Ці три аспекти взаємопов'язані і розвиток в одній сфері часто залежить від розвитку в іншій.

4. Встановлено, що пріоритети державної сімейної та головні засади її формування в Україні визначені, насамперед, Конституцією України, актами міжнародного права, визнаними нашою, Сімейним кодексом України, прийнятим 10 січня 2002 р.; Законом України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства»; постановою Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р. «Про Концепцію державної сімейної політики»; Законом України від 21.11.1992 р. «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»; Законом України від 13 січня 2005 р. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» тощо.

Сьогодні в Україні створено систему органів, що займаються здійсненням сімейної політики. До цієї системи органів належать Міністерство соціальної політики України (реалізація державної політики у сфері соціального захисту, соціального страхування та соціального обслуговування населення, соціальна робота з сім'ями); Міністерство освіти і науки України (реалізація державної політики у сфері дошкільної освіти); Міністерство охорони здоров'я України (реалізація державної політики у сфері планування сім'ї, охорони здоров'я матері та дитини); Міністерство юстиції України (реалізація державної політики у сфері правового регулювання відносин у сім'ї); Міністерство внутрішніх справ (участь у реалізації державної політики щодо попередження насильства в сім'ї). Більшість міністерств і відомств в Україні не проводять системної роботи в цій галузі, не розробляють відповідні програми підтримки та зміцнення сімейної політики, обмежуються лише деякими заходами, не виконують своїх функцій як суб'єкти сімейної політики.

5. Встановлено, що задля вдосконалення державної сімейної політики в умовах суспільних трансформацій сьогодні необхідно:

по-перше, з метою поліпшення соціально-економічних умов розвитку інституту сім'ї, подолання негативних передумов, що стримують народжувати бажану кількість дітей, важливим очікуваним результатом повинно бути збільшення: кількості сімей, що покращили свої житлові умови; рівня сукупного доходу сімей за рахунок отримання заробітної плати обома батьками при запровадженні сприятливої для сім'ї політики зайнятості;

по-друге, залучити ЗМІ до широкомасштабної кампанії щодо пропаганди традиційних сімейних цінностей та піднесення іміджу сім'ї, її важливої і виключної ролі в житті людини, суспільства і держави, збереження сімейних цінностей у суспільстві, що

сприятимуть зміні дітородних орієнтацій населення в бік дводітної сім'ї;

по-третє, у сфері вдосконалення законодавчої бази з регулювання різноманітних сфер життєдіяльності сім'ї, а також управлінської складової державного регулювання демографічних процесів відповідно до сучасних етапів розвитку інституту сім'ї: удосконалення низки законодавчих актів, а також прийняття нових нормативно-правових актів, що регулюють державну демографічну політику; удосконалення діючих, а також вироблення додаткових цільових програм із підвищення рівня народжуваності, підтримки інституту сім'ї.

по-четверте, перейняти досвід європейських країн щодо організації фінансової допомоги родинам, зокрема – малозабезпеченим сім'ям.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

1. Кокол О.М. Державне регулювання сфери сімейної політики в країнах Європейського Союзу / О.М. Кокол // XXIII Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання - 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Миколаїв, Україна, 16-20 листопада 2020 р. Тези. – Миколаїв, 2020.

АНОТАЦІЇ

Кокол О.М. Механізми державного регулювання сфери сімейних відносин. – На правах рукопису.

Магістерську роботу присвячено розкриттю механізмів державного регулювання сфери сімейних відносин в Україні. З'ясовано стан наукової розробленості проблеми. Розкрито засади, принципи та напрями державного регулювання в сфері сімейних відносин. Проаналізовано концепції державного регулювання сфери сімейної політики в країнах Європейського Союзу. Розкрито організаційно-правовий механізм державного регулювання сфери сімейних відносин. Визначено проблеми та виокремлено напрями вдосконалення механізмів державного регулювання в сфері сімейних відносин в Україні шляхом залучення ЗМІ до широкомасштабної кампанії щодо пропаганди традиційних сімейних цінностей та піднесення іміджу сім'ї, її важливої і виключної ролі в житті людини, суспільства і держави, збереження сімейних цінностей у суспільстві, що сприятимуть зміні дітородних орієнтацій населення в бік дводітної сім'ї.

Ключові слова: державна сімейна політика, сімейні відносини, механізми державного регулювання, державне регулювання сфери сімейних відносин

Kokol O.M. Mechanisms of state regulation of family relations. - On the rights of the manuscript.

The master's thesis is devoted to the disclosure of mechanisms of state regulation of family relations in Ukraine. The state of scientific development of the problem is clarified. The principles, principles and directions of state regulation in the field of family relations are revealed. The concept of "state family policy" is a holistic system of measures of social, economic, legal, organizational nature, aimed at improving the functioning of the social institution of the family as a whole, as well as improving the lives of individual families. The concepts of state regulation of family policy in the countries of the European Union are analyzed. The organizational and legal mechanism of state regulation of family relations is revealed. The problems are identified and the directions of improving the mechanisms of state regulation in the field of family relations in Ukraine by involving the media in a large-scale

campaign to promote traditional family values and raise the image of the family, its important and exclusive role in human life, society and state, preservation of family values. society that will help change the reproductive orientations of the population towards a large family. In order to improve the socio-economic conditions of the family institution, to overcome the negative preconditions that hinder the birth of the desired number of children, an important expected result should be to increase: the number of families who have improved their living conditions; the level of total family income due to the receipt of wages by both parents in the introduction of a family-friendly employment policy.

Key words: state family policy, family relations, mechanisms of state regulation, state regulation of family relations